

Усе правы абаронены. Ніякая частка гэтага выдання не падлягае адлюстраванню, капіяванню, захаванню ў базах дачзеных альбо пошукавых сістэмах, распаўсюджванню любымі магчымымі сродкамі і спосабамі без папярэдняга пісьмовага дазволу выдавецтва.

Падрыхтаванае на падставе: Барыс Пятровіч, Спачатку была цемра. Аповесць, — Мінск: Кнігазбор, 2013. — 220 с.

ISBN 978-985-7057-97-9

Мы жывём, пакуль святло ў нас перамагае цемру... Да такой высновы прыходзіць галоўны герой гэтай кнігі, які прабыў без прытомнасці — у цемры — амаль тры гады і паступова вяртаецца да жыцця, згадваючы, хто ён, адкуль і за што яго хацелі забіць... Падзеі разгортваюцца ў 90-я гады мінулага стагоддзя ў жахлівых умовах закінутага дома-інтэрната на чарнобыльскім Палессі, на фоне вялікіх пераменаў, што адбываліся тады ў незалежнай Беларусі.

© Барыс Пятровіч, 2013
© Распаўсюджванне. ТАА «Электронная кнігарня»,
2016

Наском чаравіка Славік грэбліва падчапіў Касінера за шчаку, павярнуў тварам да сябе і адпусціў. Абмякляя і бявольная, галава вярнулася да зямлі, уткнулася носам у жменьку леташняй светла-жоўтай травы.

– Гатовы, – прамовіў Славік неслухмянымі, сухімі вуснамі, – не дышае...

– Сыходзім! – гучна скамандаваў чалавек у джынсоўцы і пляснуў у далоні: – Так!.. Агледзеліся, каб чаго не забыць!

Невялікі лясок пры даволі ціхай дарозе прастрэльваўся зрокам наскрозь. Між старымі хвоямі ды бярозамі за свежа-зялёным аксамітам руні віднеліся запалкавыя карабкі хатаў ды лецішчаў недалёкае вёскі. На рэдкіх купках ужо ажылае травы, на счарнелых ігліцы ды лістоце засталіся сляды барацьбы: відаць, хлопец, які цяпер ляжаў нерухомы, так проста не здаўся – доўга чапляўся за жыццё. Бачна было гэта і па свежых драпінах на Славікавым носе і шчацэ, па чырвані пад правым вокам.

Славік акінуў хуткім позіркам пашкрабаны нагамі дол – бліснулі плямкі цёмна-лакавай крыві на лістоце... Больш нічога не відаць.

Чалавек у джынсоўцы, які быў тут за галоўнага, падаў знак людзям, што стаялі па двух краях ляску: ад'язджаем... А Славіку сказаў:

– Адцягни яго пад куст і дай яшчэ раз пляшкай па галаве. Хай думаюць – на п'яных нарваўся... – зноў падкрэслена ўважліва агледзеўся наўкола і рушыў да машыны.

Славік нагнуўся над хлопцам, ад якога ўжо ішоў пах нежывога цела, і ледзь не званітаваў. «Цяжкі, зараза...» – уратавала думка. «Але чаму я павінен яго цягаць? – Славік злосна зіркнуў у бок мужчынаў, што сшыліся ля «жыгулёў» на дарозе. – Паны знайшліся». І

жахнуўся ад здагадкі, што раптам працяла яго: «Яны забілі... з маёй дапамогай... а цяпер захочуць і ад мяне пазбавіцца, як ад сведкі... каб сляды замесці...»

Славiк пасоўваў цела пад куст, краем вока назіраючы, як размахваюць рукамі — спрачаюцца пра нешта — чалавек у джынсоўцы і двое памагатых. Трэба было яшчэ разбіць бутэльку аб галаву хлопца. Раней, у гарачы бойкі, раз'ятранага Славiка ледзь адарвалі ад скурчанага на зямлі непрытомнага чалавека, а цяпер ён ніяк не мог адважыцца ўдарыць яго — замір наўколенцах з бутэлькай у руках.

Ад дарогі нервова і настойліва пасiгналілі: хутчэй!

«Заб'юць... і мяне заб'юць... цяпер точно заб'юць...» — стомлена і асуджана падумаў Славiк, не гледзячы, шваркнуў пляшкаю туды, дзе павiнен быць лоб. Падхапіўся, кінуў да ног адбітае рыльца і шпарка рвануў да машыны, нібыта нават і абрадаваны, што тут усё скончана...

Частка першая. Сонечны Зайчык

1.

«...Я не люблю, калі сонца свеціць проста ў твар... я ненавіджу колер крыві, у які афарбоўваюцца павекі... я ўвогуле не пераношу ўсё чырвонае... я не цярплю ўдушлівае спякоты, і мяне раздражняе гэтая муха, што паўзе па шчацэ... уніз... і другая, што так марудна апускаецца ад вока да вуха... ад вока да вуха... не, гэта не муха... гэта — пот, бязногі пот... пот паўзе... тугі казытлівы пот... паўзе па мне, як муха... ці то слёзы... брыдка... невыносна... спякота... як я яе ненавіджу!.. але чаму такія цяжкія павекі... хто склеіў іх? навошта? чаму

не падняць іх, не разняць... а рукі? дзе мае рукі? у мяне павінны быць рукі... і пальцы... чаму я іх не адчуваю?... чаму ў мяне ёсць толькі галава, твар... вочы пад чырвонымі павекамі... і гэтае сонца, што ўядаецца ў мяне... бялітасна б'е ў цемя... скварчыць мазгі... выпякае вочы...

Я сплю... гэта сон... так, я спаў... я прачнуўся... але — дзе я? І — хто я? ХТО Я?»

Чалавек зморшчыў твар і неверагоднымі высілкамі прымусіў вочы крыху расплюшчыцца.

Аднак лепш бы ён гэтага не рабіў... Бо да яго кінулася нейкае дзіўнае стварэнне — малпа не малпа, дзяцюк не дзяцюк. Маленькая, стрыжаная, лапавухая, непрапарцыйная тулаву галоўка, нітка сліны на падбароддзі... худое, гнуткае цела з даўгімі рукамі...

— Га-а! — закрычала стварэнне. — Глядзіць! Славiк глядзіць!.. — І зарагатала так радасна, што чалавеку ажно стала вусцішна. Ён хацеў абараніцца. Але рукі яго не слухаліся: загад на рух паміраў, не даходзячы да пляча, і ён толькі з жахам пазіраў, як скача то да яго, то ад яго і як сакоча невядомая істота.

Сонца і сапраўды свяціла яму ззаду, з вакна, у цемя, саслізгвала на лоб, спадала на твар. Ён ляжаў на ложку ў нейкім пакоі, падобным да бальнічнае палаты. Дзённае святло балюча рэзала ягоныя ледзьледзь расплюшчаныя вочы, яны слязіліся, гарэлі і рабілі мутным і туманным усё, на што ён глядзеў...

Слязінкі павольна сцякалі і казыталі шчаку, вуха... Нясцерпна хацелася выцерці іх, але ён не мог. Ён нічога не мог зрабіць, толькі маўкліва пазіраў на новы для яго свет, які расплываўся, размываўся: то павялічваўся, то памяншаўся, то мутнеў, то праясняўся... Гэты пакой, гэтага дзецюка і іншых людзей, што сабраліся на крык вакол яго, ён, здаецца, бачыў упершыню, і хто яны, а

галоўнае, хто ён сам — а гэтае пытанне навісла над ім адразу — ён не ведаў і не памятаў... «Глядзіць!.. Глядзіць!..» — сакатала і сакатала істота, то падскокваючы да ложка і капаючы слінай на коўдру ля самага твару, то адб'ягаючы.

— Ты ведаеш, хто ты, ты памятаеш сябе? Як цябе завуць? Скажы імя... Скажы мне сваё імя... Сваё ІМЯ!.. — над ім схіліўся мужчына, увесь у белым, і толькі вакол шыі чырванеў з-пад халата каўнер кашулі з дробным чорным гузікам. Мужчына неспадзявана выкуліўся з нейкае дзіркі, што раптам расчынілася ў сцяне. «З дзвярэй!..» — зразумеў чалавек.

Ён аднекуль ведаў, што гэтыя дзіркі ў сценах, якія нечакана з'яўляюцца, называюцца дзвямі. Ён увогуле шмат што ведаў. Толькі вось на пытанне мужчыны ў белым халаце ён нічога сказаць не мог. Галава нібыта памкнулася думаць адказ, але з цемры выпаўз тупы і невыносны боль, накрыў яго, сціснуў скроні бы абцугамі, і ён зноў страціў прытомнасць... І толькі слова «Славік», прамоўленае невядомай істотай, завісла высока над ім і павольна-павольна апускалася, пагражаючы прыдушыць сваёй вагой... А потым стала пісклява аддаляцца, змяншацца і знікаць: «Славік... Сла-вік... Сла-вііііік... Сла-а-а-ааа-іііііііііі...»

— Хто паклаў яго на сонца?! — закрычаў урач. — Навошта вы гэта зрабілі? Прыкрыйце, прыкрыйце твар, а то ён аслепне назаўсёды... Хто, хто яго паклаў на сонца?!!

Нехта заапраўдваўся, што трэба было пад ложкам пыл прыбраць, таму і адкацілі ад сцяны, але чалавек, якога невядомая істота назвала Славікам, ужо вярнуўся назад у сваё цемрыва і гэтае спрэчкі не чуў...

2.

Тое, што Славiк — а чалавека, якi так раптоўна расплюшчыў вочы, усе тут звалi менавіта гэтак — ажыў, стала падзеяй для ўсяго iнтэрната. Славiк ляжаў без руху ўжо некалькi гадоў. Сэрца ягонае ледзь чутна бiлася, ён слабкa дыхаў, значыць, быў жывы, але больш нiякiх прыкметаў жыцця не падаваў. Калi яго знайшлi ў лесе, то, па ўсiм, ён праляжаў там без прытомнасцi тыдзень, не менш.

У мiлiцэйскай трупярнi, куды яго паклалi, ён застагнаў, i яго перавезлi ў бальнiцу. Вусны ягоныя нешта шапталi. Разабраць удалося толькi адное слова:

«Славiк». Дакументаў пры iм не знайшлi, а таму й запiсалi ў бальнiчнай картцы ягонае iмя без прозвiшча — Славiк. Больш нiчога ён не сказаў i ў клiнiцы да прытомнасцi так i не прыйшоў. Але i не памёр. Страшныя спачатку, раз'етыя мухамi ды мурашамi, раны на ягоным твары, на цэле паступова зацягнулiся, зажылi. Яго падкормiвалi праз кропельнiцу i вiтамiнныя ўколы. Аб'яўлялi росшук родных, ды нiхто не адгукнуўся.

Зрэшты, па тым здымку распухлага, скрываўленага «трупа», якi расклеiлi каля райаддзелаў мiлiцыi, яго не пазналi б нават самыя блiзкiя людзi. Ды i хто глядзiць на тыя стэнды «Iх шукае мiлiцыя»?.. I калi стала зразумела, што нiхто з раднi не знойдзецца i што да нармальнага стану мозг «Славiка» хутчэй за ўсё ўжо не вернецца нiколі, нават калi ён i апрытомнее, яго накіравалi ў дом-iнтэрнат для iнвалiдаў у вёсачку на поўднi Беларусi, на Палессi, дзе ён i ляжаў па сёння. Гуманнае грамадства забiваць яго — усыпляць — не стала. Была нiбыта яшчэ нейкая надзея, што ён, калi не памрэ сам, дык, можа, ажыве, хоць бы так, як ажывае раслiна пасля маразоў доўгае зiмы.

I вось гэта здарылася...

Урач Станіслаў Сцяпанавіч у каторы раз перагарнуў тонкі шпытачак «гісторыі хваробы» Славіка – пералік траўмаў і пашкодванняў, «не сумяшчальных з жыццём», з якімі ён патрапіў у бальніцу, анамнез, з якім накіравалі яго ў інтэрнат. Згадаў размову, што была пры паступленні Славіка са строгім чалавекам у чорным, які яго суправаджаў. Чалавек сказаў, каб пры першых прыкметах вяртання да Славіка свядомасці Станіслаў Сцяпанавіч яму патэлефанаваў, – і пакінуў дзеля таго візітоўку.

Станіслаў Сцяпанавіч зазірнуў у шуфляду стала, пакорпаўся ў паперах, дастаў жоўты прастакутнічак з гербам пасярод, пару разоў пругка сагнуў яго ў пальцах, зірнуў на мінскі тэлефон і... паклаў картку назад. Пра якое вяртанне свядомасці тут можна гаварыць?

Расплюшчыў вочы? Ну і што... Можа, гэта больш і не паўторыцца... Пажывём, пабачым. Бо з той яміны, у якую трапіў гэты няшчасны хлопец, мала хто ў наш свет вяртаўся, а калі і вяртаўся, дык... мякка кажучы, інвалідам: калодай, якая нічога не ўсведамляе, толькі лыпае вачыма, бо мозг за гэты час мог атрафіравацца. Да таго ж ён, столькі гадоў лежачы ў цемры, мог і аслепнуць, упершыню расплюшчыўшы вочы на яркім сонцы. А значыць, калі зноў працнецца, магчыма, і бачыць нічога не будзе... А можа, яму і прачынацца не варта было, бо невядома, хто ён. Мо нават і злачынца які... Чаму ім гэтак цікавяцца людзі з шэра-жоўтага дома з вежачкай у цэнтры Мінска?.. А мо ён нейкі важны сведка? Ці проста пацярпелы... Пажывём, пабачым... Паспею патэлефанаваць.

3.

Свядомасць зноў вярнулася да Славіка. Гэтым разам, пэўна, была ноч. Славік ачуўся, аднак нічога не змянілася. Перад ім была тая ж цемра, і ён нават не зразумеў, расплюшчыў ужо вочы ці не. Бо павекі былі не ружовыя, а чорныя. Як ноч...

Славік ляжаў і думаў. І ўвесь час ён быў там, дзе думаў: у нейкай кропельцы, кропачцы мозгу, што была падвешаная ў пустэчы-цямрэчы... Няма нічога, ёсць толькі цемра і гэтая кропачка ў ёй, сусвет яшчэ не створаны — яго трэба адбудуваць патроху-паціху... Ёсць толькі цемра і ён у гэтай цемры. Як да нараджэння... Але ён ужо адчувае свой твар і павекі на вачах. Іх трэба будзе расплюшчыць... Ціха-ціха... Ага, нічога пакуль не змянілася. Проста дагэтуль яго не было, і раптам ён з'явіўся, як вынырнуў з-пад вады на паверхню. Высунуў толькі галаву, каб аглядзецца...

Галава жыла, дакладней, адчувала, чула жыццё вакол. Нехта побач у пакоі соп з прысвістам — перарывіста і нервова, неспакойна. З вакна цягнула прахалодай — мусіць, яно было прыядчыненае. Там, за вакном, шумеў у дрэвах вецер. Трывожна, быццам збіралася на дождж, на навальніцу.

Славік паволі расплюшчыў вочы шырэй. Не, гэтая пачынаўся ранак. Паветра сівела, насычалася туманам і сінечай, чарната набывала празрыстасць. Паступова на блізкім небе за вакном пачалі вымалёўвацца далёкія аблогі — таксама нетаропкія, а можа, і зусім нерухомыя. Прырода прачыналася, скідвала з сябе сон. І адпачылы ранішні вецярок з лёгкім шэптам лагодна перабіраў першую лістоту на дрэвах, нібы прычэсваючы іх.

Славіку падабалася глядзець і нешта бачыць, слухаць і чуць. Яго цешылі гэтыя новыя адчуванні. Ён памятаў толькі спякоту сонечных далоняў таго першага

разу, калі расплюшчыў вочы, памятаў балюча размытыя слязьмі плямы людзей, якія тады сабраліся вакол яго. Дакладней, не памятаў, а проста паўставалі яны перад ягонымі вачыма цяпер, калі ён пра іх думаў. А можа, гэта і ёсць памяць? Яны пра нешта ў яго пытаўся... Ён разумеў іх словы... І разам з тым не разумеў, чаго яны ад яго хацелі. Якое імя? Ага, так: пытаўся, як мяне завуць? Значыць, мяне павінны неяк зваць... У мяне павінна быць імя... Усё на свеце мае свае назвы ды імёны... Нельга жыць, існаваць, быць тут, не маючы імя. Вакно, неба, дрэвы, лістота, вецер, хмары, сонца... Я ведаю гэтыя словы, гэтыя назвы, гэтыя і-мё-ны, значыць, я ўжо быў у гэтым свеце...

Так, усё тут мае свае імёны, нельга тут быць без гэтага. Толькі я не маю... не памятаю...

Яму стала страшна... Страшна? Вусцішна!.. Ён раптам адчуў сваю адзіноту ў гэтым свеце, куды вярнуўся... Вярнуўся? Адкуль? Дзе ён быў? Адкуль ён прыйшоў у гэтае жыццё? І хто ён?

Так — і ў яго таксама было імя. Ён згадаў, што і яго самога гэтае пытанне ўсхвалявала першым: хто я? А гэта значыць — як мяне завуць? Я таксама павінен неяк называцца...

Калі Славік пачаў думаць пра сваё імя, зноў тупы, густы боль падступіў да галавы і ахутаў сваім туманам вочы, якія міжволі прымружыліся... Славік застагнаў — проста ў горле нарадзіўся нейкі кволы, хрыпаты гук: г-г-гу-у-у-у... Чужы, быццам не ён выдыхаў яго, а хтосьці побач.

Каб пазбыцца болю, Славік ціхенька — ледзьледзь — павярнуў галаву ўправа, агледзеў пакой, у якім ляжаў. Уяўленне свету вакол яго паступова пачынала вяртацца, а з ім і самі сабой прыходзілі згадкі пра тое, што ён некалі бачыў і ведаў: як яно называецца. Разам

са світанкам, з паступовым прыходам святла ў пакой, якое спачатку пазначала абрысы прадметаў, што былі ў ім, а потым патроху вымалёўвала цалкам, ён прыгадваў іх назвы. Вось гэта «стол», а гэта «крэсла», «ложак», там, на ложку — «коўдра», пад коўдрай — «чалавек». У «куце» — «кран» з... як называецца белая прылада пад кранам, ён не мог згадаць. Галава зноў пачала балець, як тым разам, калі ў яго спыталі пра... імя...

Змагаючыся з непераадольным болем амаль нерухомае шыі, ён зірнуў на «вакно», адкуль цягнула прыемнай прахалодай. Шмат што ён ведаў, памятаў незразумела адкуль, з якіх часоў... Ён проста ведаў, што паветра — гэта паветра, вакно — гэта вакно, сцяна — гэта сцяна, пакой — гэта пакой, рука — гэта рука, а ён — Славiк...

Ага, Славiк... Так яго назваў той чалавек з маленькай галавой і дзіцячым тварыкам, які цяпер спіць на ложку вачыма да сцяны і стрыжанай патыліцай да яго... Ён бегаў і крычаў па складах: «Сла-вiк глядзіць! Сла-вiк гля-дзіць!» Славiк — гэта пра мяне ён казаў, думаў чалавек, разглядаючы пакой. Вось — «дзверы», так, дзверы. Праз іх і ўвайшоў чалавек у «белым халаце» — «урач». Так, урач, значыць, я ў «бальніцы»... Значыць, са мною нешта здарылася... Аварыя? Машына? Цягнік? Са-ма-лёт... Не памятаю... Нешта здарылася, а што — не памятаю... Урач таксама пытаўся ў мяне пра «імя»... А побач скакаў вушасты чалавечак і крычаў: «Славiк глядзіць!..» Так, і сапраўды, гэта пра мяне ён казаў, а значыць, я — Славiк... Мяне завуць Славiк... Маё імя Славiк... Але адкуль бярэцца гэты страшны боль?..

Славiк яшчэ трохі павярнуў галаву і краем вока ўбачыў уверсе, за раскрысленым чорнымі прэнтамі вакном, неба. Голае неба. Ужо сіняе з бела-шэрымі

воблакамі. Падобнымі да камякоў бруднаватае вогкае ваты. Яшчэ пахмурнае... І больш нічога. Але з-за вакна чуўся шум. І Славiк ведаў, што недзе там, унізе, павiнна быць шмат iншага, апроч неба. Там павiнны быць «дрэвы»... Мажлiва, «дамы»... «людзi»... «птушкi»... «трава»... «дарога»... «машыны»...

Славiку захацелася ўстаць і падысцi да вакна. Ён паспрабаваў падняцца, але не змог. Толькi ледзь-ледзь прыўзняў над «падушкаю» галаву, нейкае iмгненне патрымаў яе ў «паветры», і яна цяжка ўпала глыбока ўнiз. Ад слабасцi ў яго задрыжэлi вусны — і сiлы зноў пакiнулi цела.

4.

— Раз захацеў есцi, значыць, пойдзеш на папраўку, — казала баба Маня, кормячы Славiка з лыжачкi, як маленькага, акуратна падбiраючы рысавы адвар, што сцякаў з рота па барадзе і шчоках. — На жывой касце — мяса нарасце...

Так, яму захацелася есцi. Гэта было яшчэ адно новае адчуванне, што вярнулася да яго: пачуццё голаду.

З першых дзён, як толькi Славiк пачаў прачынацца, санiтарка баба Маня стала апекавацца iм і рабiла гэта з радасцю, бы знайшла нарэшце сабе сэнс жыцця. Яна і раней даглядала яго, галiла хоць раз на тыдзень цi два, каб не зарастаў шчацiннем, і называла яго, ласкава паляпваючы па худой, абцягнутай скурай, але мяккай і далiкатнай шчацэ, «мой красунчык». Яна і мыла яго раз на месяц — працiрала мокрым ручнiком цела, каб не закарэла і дыхала. Цяпер жа і ўвогуле кожны дзень завіхалася толькi каля Славiка, як ля свайго роднага...

А яшчэ яна прыдумала яму ласкавае iмя, якое адразу прыжылося ў iнтэрнаце, — Сонечны Зайчык.

Праз колькі дзён яго пачалі гэтак зваць усе. Праўда, скарацілі з часам да проста Зайчыка, але ад таго бабаманіна імя менш ласкавым не стала. Яму яно спадабалася, і ён адгукаўся на покліч Зайчык гэтаксама, як і на Славіка...

Дагэтуль яго «кармілі» праз кропельніцу нейкімі растворамі спажыўных рэчываў так, каб толькі не памёр, каб душа трымалася ў целе. А цяпер пачалі адходжваць: спачатку давалі піць голы вар, затым рысавы адвар, потым курыны булёнчык, а прасцей — вадку, у якой варыўся кавалачак мяса, напоі з журавінаў і разынак... І яго цягліцы сталі паступова налівацца сілай, набірацца моцы. Ён пачаў адчуваць спачатку рукі, а потым і ногі. Праз нейкі час ужо мог паднесці далонь да твару. Калі ўпершыню ўбачыў сваю паднятую руку, яго здзівіла яе худзізна: косці, абцягнутыя скурай... Гэтакі ён быў увесь: можна вывучаць анатомію.

Праз колькі тыдняў ранкамі да Славіка стала прыходзіць медсястра-фізкультурніца. Яны разам варушылі пальцамі — рук, ног. Зрабіць гэта пасля столькіх месяцаў нерухокасці было няпроста. Да таго ж, відаць, былі ў яго і пераломы, можа, скабаў, можа, ключыцаў ці яшчэ чаго, і косці невядома як зрасліся... Паступова ён навучыўся згінаць локці, калені, падымаць і трымаць галаву, і нарэшце яшчэ праз некалькі тыдняў — сядзець!

Незабыўнае адчуванне, незвычайнае: галава кружыцца, быццам ён ляціць, лунае над ложкам, над зямлёю, вочы разбягаюцца, і ўсе прадметы вакол бачацца зусім па-іншаму... нібыта ўсталі і павярнуліся да яго тварам яны, а не ён да іх.

І вось надыйшоў час, калі Славіку-Сонечнаму Зайчыку дазволілі спусціць ногі з ложка да падлогі. А яшчэ праз некалькі дзён ён пачаў вучыцца хадзіць.

Другі раз у жыцці.

Тут толькі ён заўважыў, што ляжаў у ложку абсалютна голы. Але гэтай сваёй аголенасці ніколькі не саромеўся, бо яшчэ не ведаў, што трэба яе саромецца. Калі ён упершыню скінуў з сябе коўдру, каб сесці, яму стала холадна. Ён задрыжэў усім целам, і тады медсястра прынесла яму белую кашулю. А потым, калі зразумела, што ён вось-вось паспрабуе ўстаць і пайсці, выдала сіні бальнічны касцюм, які насілі ў інтэрнаце амаль усе мужчыны — ён і цяпер ляжаў побач на тумбачцы.

Славiк звесiў з ложка свае худыя папярова-белыя ногi, пакрытыя дробнымi светлымi валаскамі. Баба Маня, якая стаяла побач, заўважыла ягоную нерашучасць і трывогу.

— Ну, устай, лежабок! — сказала яна грубаваталаскава, падышла да Славiка: — Смялей, смялей!

Славiк ссунуўся, пакратаў пальцамі падлогу — лeгенька, нiбы ваду перад купаннем. Яна падалася яму лядзяна-халоднай і цвeрда-слiзкай. Як першы лeд на лужыне. Баба Маня дапамагла злезцi з ложка. Ён апусцiў ступнi на роўнядзь падлогi і паспрабаваў абaperцiся на iх. Ногi трымцелi, хiлiлiся і не трымалi яго: цела, здавалася, з'язджала з касцей унiз, як мокрая вата, цiснула на ногi, і яны падгiналiся. Ды і падлога была хiсткай, быццам хацела выгнуцца і ўцячы... З-пад кашулі было вiдаць толькi адное месца, якое не пахуздзела, а засталася ранейшым, і на тле тонкiх — скура ды косцi — ног здавалася тоўстым і ненатуральна вялiзным...

Ад новага стану — вертыкальнага — у Славiка зноў закружылася галава, і ён, як раптоўна ап'яnelы, увесь у халодным поце, асеў на ложак.

Тым не менш, радасць перапаўняла Славіка. Смяяцца ў яго не было сілаў, не засталася, аднак шчаслівая ўсмешка блукала па твары... І твар ягоны, які яшчэ таксама не навучыўся перадаваць эмоцыі, быў цяпер, як у немаўляці... Страшны і прыгожы разам... Баба Маня не вытрымала, адварнула, заплакала і выйшла з палаты.

Праз тыдзень Славік ужо без боязі стаяў каля койкі, трымаючыся за біла і калі-нікалі асцярожна адпускаячы яго. Потым пачаў па сантыметры прасоўваць ногі наперад уздоўж ложка. Ногі не слухаліся... Нязвыкла, пэўна, было іншым назіраць збоку, як дарослы чалавек, у белай бальнічнай сарочцы на голым целе, хвілінамі стаіць амаль нерухома каля ложка, дрыготкімі рукамі моцна трымаючыся за яго.

Ад мыліцаў Славік адмовіўся. Ён навучыўся стаяць, а затым і хадзіць — маленькімі крокамі і па-качынаму перакульваючыся з нагі на нагу. І вось настаў дзень, калі ён адпусціў рукі ад ложка, падышоў да вакна і ўбачыў за ім не брудна-зялёныя сцены палаты і не шэра-белую столь, і нават не блакітнае неба, спярэшчанае аб'ёкамі, а зусім іншае жыццё, тое, якое ён дагэтуль толькі чуў і пра існаванне якога мог хіба здагадацца. Набліжаючыся да вакна і назіраючы, як паступова пашыраецца краявід, ён зразумеў, чаму раней бачыў толькі неба. Дом быў шматпавярховым, і ягоная палата знаходзілася высока, на... на чацвёртым ці, можа, і пятым паверсе.

Славік зірнуў уніз і ўбачыў там лета: бліскучазялёную лістоту дрэваў і кустоў, аксамітна-смарагдавую траву... Лёгка белыя, жоўтыя і чырвоныя плямкі кветак на ёй... Светла-шэрыя пясчаныя сцяжынкі, брудна-блакітныя лаўкі ўздоўж іх і постаці людзей у сіняй вопратцы, раскіданыя па прасторы

двара. Усё такое яркае і прыгожае...

Ён быў шчаслівы.

5.

Пакуль Славік не хадзіў — жыццё ў пакоі было аднастайным. Палату пад нумарам пяцьсот чатыры яны займалі ўдвох з тым самым лапавухім хлопцам з дзіцячым тварыкам, якога ён першым убачыў, калі ачуўся. Хлопца звалі Сашкам, быў ён алігафрэнам, і жыў у інтэрнаце ўжо гадоў дзесяць. Так, гэта быў дом-інтэрнат, а не бальніца, як спачатку падалося Славіку. Інтэрнат для «душэўна хворых», а таксама для састарэлых людзей і адзінокіх бездапаможных інвалідаў. Праўда, у вёсцы, на ўскрайку якой ён стаяў, інтэрнатам называлі яго толькі супрацоўнікі ды насельнікі. Астатнія ж казалі проста — дурдом... І гучала гэта так будзённа і звыкла, як «крама» ці «сельсавет», што чалавека новага ад неразумення праціналі распач і жах.

Сашка быў мітуслівым і крыклівым, але добрым і спагадлівым, і Славік, не ведаючы іншых, звыкся з ім. Час ад часу ў Сашкі здараліся прыпадкі: ён падаў на падлогу і пачынаў біцца аб яе, ранячы сябе і крывавачы. Тады ў палату збягаліся сёстры, санітары, Славіка выносілі ў калідор, каб ашчадзіць ягоны кволы яшчэ розум, і нешта там рабілі з Сашкам. Некалькі дзён потым той ляжаў амаль без рухаў, не дакранаўся да ежы, што прыносілі са сталоўкі, і, здавалася, спаў са страшна, шырока расплюшчанымі, закочанымі пад лоб вачыма. Славік падыходзіў, зазіраў яму ў твар, але Сашка ніяк не рэагаваў на гэта, толькі хрыпата соп з дзіка ашчэраным ротам.

Гэтыя гадзіны, а дакладней дні, былі самымі

цяжкімі для Славіка. Яму хацелася паразмаўляць, хай сабе і з алігафрэнам, яму патрэбны былі кантакты з людзьмі... Праўда, сківіцы ягоныя і язык рухаліся яшчэ павольна і то была не размова, а спроба яе, бо ён, бывала, «застраваў» на нейкай літары і доўга не мог яе вымавіць, цягнучы, як заікаючыся: н-н-н-н-н-аа-а-а... Але размаўляць яму трэба было. І ён радаваўся тым хвілінам, калі да яго прыходзілі баба Маня альбо сястра-фізкультурніца.

Крыху лягчэй стала, калі ён пачаў асвойваць новую тэрыторыю — калідор. Палата знаходзілася амаль у самым канцы яго (ці пачатку?). Калідор быў доўгім — метраў мо восемдзсят ці болей (прынамсі, з канца ў канец Славік налічваў дзвесце пяцьдзсят сваіх дробненькіх, качыных крокаў). Пачынаўся і заканчваўся калідор шырокімі вокнамі, каля якіх Славік любіў спыняцца і падоўгу стаяць ды глядзець удалеч. За адным вакном, тым, што бліжэй да палаты, адразу за інтэрнацкім плотам быў лес — здавалася, бясконцы: на даляглядзе ён зліваўся з небам. За другім, дальнім — дарога, колькі хатаў вёскі, гароды і далей таксама лес да небасхілу. Паабапал калідора былі палаты ад нумара 501 да нумара 540, пасярод знаходзіўся пост, дзе дзяжурылі сёстры і санітары, насупраць паста — хол, у якім стаяў даўно сапсаваны тэлевізар. Па краях калідора былі прыбіральні і насупраць іх — выходы да лесвічных пляцовак і ліфтоў, якія не працавалі ніколі, хоць будынак і быў сяміпавярховы.

Невядома было, ці ўвогуле меліся тыя ліфты ў прызначаных для іх шахтах... Пазней Славіка проста замучыла пытанне: хто дадумаўся паставіць сяміпавярховік дома-інтэрната ў далёкай палескай вёсцы? Бо відавочна любому, нават алігафрэну, што прасцей і зручней было б пабудоваць некалькі адна-

двухпавярховых карпусоў... У якога хворага на галаву архітэктара нарадзілася такая «звышарыгінальная» ідэя? Для Славіка гэта так і засталася таямніцай. Бо быў гэты высотны гмах настолькі ненатуральным сярод драўляных хатаў вёскі, што нават руіны Калізея не здаваліся б тут такімі чужымі: ці мала разбураных замкаў ды палацаў раскідана па беларускіх вёсках... Адночы Славік захацеў па лесвіцы спусціцца на паверх уніз, але не здолеў. Ён падышоў да прыступак, паспрабаваў апусціць нагу і... не змог паставіць яе на ніжэйшую прыступку: адна нага не слухалася яго, не апускалася, вісела роўна, нібы збіралася ісці проста па паветры, а другая не згіналася ў калене, быццам не ўмела, а ён стаяў і не здагадваўся зрабіць гэта. Забыўся, развучыўся, і не было каму падказаць яму, што, каб правай нагой ступіць уніз, трэба левую падагнуць і паўпрысесці на яе... Праз хвіліну такога вісення нагі ў паветры Славіка кінула ў пот — ці то ад стомы, ці то ад жаху. А тут яшчэ растаптаны тапак споўз з нагі і кульнуўся глыбока ўніз... Славік распачна паглядаў, як заповолена спаўзае ён ніжэй і ніжэй. Самому не дастаць. І ён, накульгваючы на нагу без тапка, вярнуўся ў свой пакой.

Падымацца падалося лягчэй: прыступка, як мэта, была перад ім, і зразумела было, што нагу да яе трэба сагнуць і падняць. Можна і дапамагчы сабе рукамі... Ён узняў нагу і спыніўся, бо зразумеў: потым трэба ж будзе спускацца... А як?

І таму ён не здалеў пабыць ні паверхам вышэй, ні паверхам ніжэй, хоць і карцела яму пабачыць, што там, хоць санітары і не забаранялі яму, у адрозненне ад іншых хворых, зрабіць гэта.

Але ўражанніў Славіку пакуль хапала і ад падарожжаў па доўгім калідоры. На паўдарозе ён мог

пасядзець, перадыхнуць, пагаманіць з медсёстрамі, адказаць на колькі іхніх простых пытанняў: «Як справы, Зайчык?» – «Д-добра»; «Як сябе адчуваеш?» –

«Д-добра»; «Трэба што-небудзь?» – «Н-не, нічога...», «Далёка сабраўся?» – «Д-д-д-да в-вакна!»... І ўсё гэта з вінаватай усмешкай шчаслівага чалавека. Хоць і гаварыў ён яшчэ марудна, па складах, калі не па літарых: ледзь варочаючы языком, і кожнае слова д-д-давалася яму з в-в-вялікай ц-ц-цяжкасцю.

Патроху пазнаёміўся Славiк з насельнікамі свайго паверха. Дзіўны і страшны народ быў на ім сабраны. Нават чыста знешне – дзіўны і страшны. Хоць Славiк iншых не памятаў і не бачыў, аднак разумеў, што нешта тут не так, што людзі гэтыя – не зусiм звычайныя, не проста хворыя.

Так і было. З усёй Беларусі, а найперш і найбольш з паўднёвых палескіх раёнаў, звезлі сюды адрынутых альбо пакiнутых роднымі людзей. З маладых – у асноўным псiхічна хворых, са старых – адзiнокiх альбо тых, ад каго адмовiлiся дзецi, а таксама тых, хто не меў дзяцей, бо ўсё жыццё «пражыў» у турмах. Было і колькі «нармальных» з маладзейшых – iнвалiдаў: без ног ці без рук. Усе яны называлi сябе «афганцамі» і былымі дзетдомаўцамі, хоць Славiк потым пераканаўся, што не заўсёды было тое праўдай. Гэтыя прывыклi да даўнёнкаў, алiгафрэнаў, дэбілаў, нядаўнiх зэкаў і бамжоў, нягелых пенсiянераў, што вакол iх, размаўлялi з iмi звысоку, бо лiчылiся тут «элiтай».

На Славiкавым паверсе жылi толькi мужчыны. Казалi, што яны, у сэнсе – мужчыны, займаюць з пятага па сёмы паверх; жанчыны – з другога па чацвёрты, а адмiнiстрацыя дома-iнтэрната – першы. Таму левая лесвiчная пляцоўка «працавала» навывлёт, толькi дзверы на другi, трэцi і чацвёрты паверхi былi

забітыя крыж-накрыж дошкамі і ніколі не адчыняліся, а ў правай паміж чацвёртым і пятым паверхамі меліся краты, пэўна, каб адгарадзіць мужчынаў ад жанчын.

Дарэчы, краты ў інтэрнаце былі паўсюль, і спачатку Славік нават не заўважаў іх на вокнах за шклом, быццам так і трэба. Прычым большасць кратаў была зробленая ў форме ўзыходзячага сонца: гэта значыць, да прыкладу, у правым ці левым куце вакна быў паўкруг, з якога ўверх адыходзілі прэнты, бы промні. Пазней Славік заўважыў такія ж краты на мясцовай краме ды іншых будынках і падумаў — дзіўная краіна, у якой нават краты стараюцца рабіць не ў клетачку, а ў форме сонца з прамянямі. Відаць, каб хоць такім чынам прыхарашыць існаванне тут... Краты ў выглядзе ўзыходзячага сонца былі своеасаблівым сімвалам гэтай дзяржавы, пабудаванай на хлусні, на жаданні выглядаць лепей, чым ёсць насамрэч, на імкненні прыхаваць жудасную праўду хоць бы «прыгожым» — сонечным — фасадам.

Аднак краты між паверхамі ніякім чынам не перашкаджалі мужчынам трапляць да жанчын і наадварот. Тым болей удзень у двары дазвалялася прагульвацца разам. А таму сэкс сярод гэтых напаловучалавекаў быў ці не галоўнаю забаваю. А можа, і адзінаю даступнаю ім радасцю. Дэбілы, алігафрэны, калі ім край была патрэбная жанчына (а казалі, у некаторых з іх мужчынскі пачатак дамінуе ў такім стане), лезлі да сясцёр, накідваліся на іх, хапалі за грудзі... распраналіся, бегалі голяы, трэслі сваімі чэлесамі... ананіравалі проста на калідоры...

Сёстры ды санітары стаміліся змагацца з гэтым. А таму заплюшчвалі вочы, не зважалі на «любоў» між насельнікамі інтэрната — хай цешацца, абы цішэй было. Дзяўчаты, маладыя жанчыны-алігафрэнкі ці не

штогод зацяжарвалі. Іх забіралі ў радзільню на колькі тыдняў, а потым прывозілі назад, без дзяцей — бо немаўлят адразу ж адпраўлялі ў дзіцячыя дамы-яслі.

Славіку нават глядзець на такія сцэны, якія разпораз узнікалі ў калідоры, у незачыненых удзень палатах, было агідна. Брыдотна. Калі ён чуў наперадзе характэрнае мужчынскае «ха-а, ха-а, ха-а!» і жаночае «ай-яй...», разварочваўся і вяртаўся ў сваю палату. Ён разумеў, што нават назіраць за тым непрыгожа, некультурна, а не тое што рабіць адкрыта, разумеў, хоць размовы на гэтую тэму ўсе пазбягалі. Славік проста давяраў, аддаваўся сваім пачуццям: яму было бязмежна гідка і сорамна, сорамна і гідка: усё ж былі гэта не бяздумныя жывёлы, а якія-ніякія людзі... Хоць і адчуваў, што недзе глыбока ў ім жыве цікавасць да ўсяго падобнага, тая цікаўнасць, што некалі заваблівала яго і іншых хлопцаў сачыць за дзяўчынкамі, якія купаліся і бегалі выкручваць свае трусікі за кусты, і цяпер прымушае торгоўца сэрца ад вызірнулага з-пад белага халата аголенага калена адной медсястрычкі...

6.

Славік вяртаўся да жыцця даволі хутка. Праз нейкія два месяцы ён ужо адносна добра хадзіў і мог падтрымаць любую размову, хоць сківіцы ягоныя паранейшаму зводзіла сутарга, і ён пачынаў нібыта заікацца. Але яму яшчэ не хапала словаў, каб выказаць свае думкі, прычым некаторыя слоўцы ўсплывалі з памяці, і ён ужываў іх, цалкам не ведаючы дакладнага значэння, а на назвах некаторых прадметаў і рэчаў «тармазіў» і запінаўся, згадваючы іх.

І тады ён пачаў чытаць. Дзіўна, але літары, лічбы і іх значэнне ён памятаў, і вучыцца нанова яму не